

KÖBLÖS JÓZSEF

A Pápai Református Kollégium törvényalkotása Petőfi pápai tanulása idején

BEVEZETÉS

PÁPAI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM alapításának 475. évfordulójáról emlékeztünk meg majdnem napra pontosan 16 és fél éve, 2006. november 16-án egy kollégiumtörténeti konferencia megrendezésével. Az idétájt kezdett gyümölcsöket teremni levéltári kutatócsoportunk elszánt adattár-készítési vállalkozása: abban az évben jelent meg a pápai kollégium tanárainak és diákjainak adatait tartalmazó munka, majd három évre rá, 2009-ben az egyházkerület prédikatori és rektori adattárának I. kötete; még kilenc évet, 2018-ig kellett várni az 1849-ig terjedő II. kötet megjelenésére. Az akkor elhangzott előadásom végén lelkes ígéretet tettem arra is, hogy előbb-utóbb a kollégium valamennyi iskolatörvényét publikálni fogjuk. Az „előbb-utóbb” alighanem lassan aktuálissá válik, hisz hamarosan felsejlik egy újabb nagy évforduló: 2031-ben fogjuk megünnepelni a pápai kollégium alapításának, helyesebben reformált szellemben való újraszervezésének 500. évfordulóját, ami kitűnő apropónak ígérkezik az iskolatörvényeket tartalmazó kötet megjelentetésére! Az előző években megtörtént a szövegek összegyűjtése és kiadásra való előkészítése, ez év tavaszán pedig kéziratban elkészült a Petőfi idejében is hatályos 1836-os kollégiumi törvénykönyv kritikai szövegkiadása. Ezek alapján hadd kezdjem előadásomat azzal az örömteli bejelentéssel, hogy az 500. évfordulóra a Református Gyűjtemények szeretné az Önök kezébe adni az áhított forráskiadványt!

KOLLÉGIUMI TÖRVÉNYALKOTÁS

1848-ig a pápai református kollégiumnak négy törvénykönyve készült: az első 1585-ben,¹ a második 1797-ben,² a harmadik 1817-ben,³ tehát a Petőfi korában is érvényben lévő 1836-os sorrendben már a negyedik volt. 1845-ben, majd 1862-ben ezen is lényeges változtatások történtek, de ez a két módosítás már nem eredményezte új törvénykönyv létrejöttét. Legközelebb már a XX. században készültek új törvények.

Ami ezt az 1836-os törvénykönyvet illeti, ennek egy latin fogalmazványa és több magyar példánya is fennmaradt.⁴ Ezek közül egy díszes kötésű, magyar

---

¹ *Leges illustris scholae Papensis*. Eredetije lappang. Szövegét egy 1728/1729–1803 között több részletben másolt kéziratos kötet őrizte meg. Latin. 262 oldal, 205x160 mm. Díszbőr-kötés a XVIII. századból. Lelőhelye: DREKK O. 353. 12–54. Nyilvántartása: SZABÓ 1987. 276. sz. Kiadása és fordítása: KIS 1896. 16–44, 78–86. Az ott hiányzó részek: KÖBLÖS 2004. 52–55.

² *A' Pápai Reformatum Collegiumban Tanuló Ifjúságnak a' Venerabilis Dunantul lévő Superintendencia által megerősített Törvényei 1797*. Eredeti, szövegét egy 1797–1884 között vezetett kéziratos kötet tartalmazza. Magyar. 382 oldal, 385x250 mm. Díszbőr kötés a XVIII. század végétől. Restaurált. Lelőhelye: DREL I. 7. g. Pápai református gimnázium iratai. Felvételi könyv I. kötet (1797–1850/51.) 161–184. Kiadása nincs, tartalmilag ismerteti: KIS 1896. 141–147.

³ *Corpus legum scholasticarum disciplinarium studiosos scientiarum altiorum concernentium*. Latin. Fennmaradt két példányban. 1. A törvények hitelesített és egyházkerületi levéltárba helyezett példánya. Kéziratos füzet. 41 oldal. 395x255 mm. DREL I. 1. b. ad 9/1817. ehk. kgy. (A Németh-jegyzék szerint: III. 33.) 2. A törvények díszes formájú példánya. Kéziratos kötet, bőr gerinccel megerősített keménypapír kötés. A szennycímoldalon: *Leges illustris collegii Reformatorum Papensis*. Restaurált. 19 oldal. 445x320 mm. Lelőhelye: DREKK O. 892. Nyilvántartása: SZABÓ 1987. 636. sz. (A XIX. század elejére keltezi.) Kiadása nincs, a szakirodalom sem ismeri.

⁴ 1. Bilingvis szöveg, két hasábos. A bal hasábosban: *Coordinatio et leges scholasticae collegii reformatorum Papensis*. Latin. A jobb hasábosban: Cím nélkül, töredék. Csak az I. rész VIII. cikkely 8. §, valamint a II. rész I. szakasz IX. cikkely 50. §-tól a II. szakasz XVIII. cikkely 41. §-ig (6., 23–30. pp.). Magyar. K. n. [1830-as évek eleje] Kéziratos füzet, színes papír borító. 40 oldal. 415x4260 mm. Lelőhelye: DREL I. 7. p. 1. 2. *A' Helvétiai Vallástételt követők Pápai Főiskolájának elrendelése és törvényei*. K. n. [1836] Magyar. Kéziratos kötet, díszbőr kötés. 312 oldal. 385x255 mm. Lelőhelye: DREKK O. 890. 1–33. Nyilvántartása: SZABÓ 1987. 634. sz. 3. *A' Helvétiai Vallástételt követők Pápai Főiskolájának elrendelése és törvényei*. K. n. [1836] Magyar. Kéziratos füzet, barna márványmintás keménypapír borító. 36 oldal. 390x275 mm. Lelőhelye: DREKK O. 891. 1–33. Nyilvántartása: SZABÓ 1987. 636. sz. (A XIX. század első felére keltezi.) 4. *A' Helvétiai Vallástételt követők Pápai Főiskolájának elrendelése és törvényei*. K. n. [1836] Magyar. Kéziratos füzet, keménypapír kötés. A borítón: *A' Pápai ref. főiskola' törvényei*. 43 oldal. 390x280 mm. Lelőhelye: DREL I. 7. p. 2. 2–33. 5. *A' Dunántúli reformált Egyházkerület pápai főiskolájának elrendezése és törvényei*. 1845. Magyar. Kéziratos füzet, puhapapír borító. A borítón: *A' dunántúli ev. ref. egyházkerületi főtanoda' törvényei az 1845-ki módosítás szerint leírva*. 1847. 32 oldal. 390x245 mm. Lelőhelye: DREL I. 1. b. ad 30/1845. szept. kgy. 6. *A' Dunántúli reformált Egyházkerület pápai Főiskolájának elrendezése és törvényei*. 1862. Magyar. Kéziratos füzet, keménypapír kötés. A borítón: *A' Főiskola Törvény könyve*. 1862. 24 oldal. 380x250 mm. Lelőhelye: DREL I.

nyelvű kötet törvényszövegét írták alá saját kezükkel a kollégium újonnan belépett diákjai 1836-tól egészen 1851-ig, majd az 1860/61. tanévben is.⁵ Közöttük a 76. oldalon olvasható *Petrich Samu*, a 80. oldalon pedig *Petrovics Sándor* és *Jokay Móricz* aláírása.

Maga a törvénykönyv két fő részből áll: az első a kollégium kormányzati rendszerét ismerteti. Szól a felügyeleti szervekről (egyházkerületi közgyűlés, főiskolai tanács, a pápai egyházközség kurátora, inspektorok), valamint a kollégium vezető személyeiről és testületeiről (professzorok, tanárok összeülése, iskolaszék, rektor, gimnáziumi igazgató, könyvtárigazgató, a természettudományi gyűjtemények őrje, gazdasági igazgató, pénztáros), a második pedig a felsőbb tanulókat, tehát a deákokat érintő törvényeket gyűjtötte egybe. Ez a rész is két fejezetre oszlik: az elsőben a deákok által betöltött tisztségek (szénior, ellenőr, tanársegédek, esküdtek, esküdtek összejövetele, nyilvános és magántanítók, könyvtáros, inasok felügyelője, sáfár) ismertetését olvashatjuk, a második pedig a deákok fenytő törvényeit, vagyis az életvitelükre vonatkozó szabályokat részletezi.

A DIÁKÉLET JELLEGZETESSÉGEI PETŐFI IDEJÉN

Egy Petőfi-konferencián egy iskolatörvényekről szóló előadás kapcsán — azt hiszem — mindannyiunkban ösztönösen *két kérdés* merülhet fel. *Milyen diákélet* sejlik fel a törvénykönyv egyébként igen szigorú rendelkezései mögött? *Hogyan viszonyulhatt* ezekhez az 1841/42. tanévben a felsőbb tanulmányok I. évfolyamára járó Petrovics Sándor?

Az utóbbi kérdésre a válaszadást meghagyom a nálam sokkal hivatottabb irodalomtörténészeknek. Halvány sejtéseim vannak, főleg, ha *A természet vadvirága* című versének következő soraira gondolok: „*Iskolai szabályoknak lelkelem sosem engedett...*”⁶ de a mai konferencián maradjunk szigorúan a történetész egzakt módszereinél.

---

7. p. 3. Bizonyos részei a 2–4. példány alapján kiadva: KIS 1896. 217–219 (az I. rész V. cikkely 5–6. §, VIII. cikkely 10–13. § és II. rész I. szakasz V. cikkely 21–22. §).

⁵ Lásd az előző jegyzetben a 2. példány jelzetét!

⁶ Az idézetet tartalmazó egész versszak: *Nem verték belém tanítók / Bortal a költészetet, / Iskolai szabályoknak / Lelkem sosem engedett. / Támaszkodjék szabályokra, / Ki szabadban félve mén. / A korlátatlan természet / Vadvirága vagyok én.* Petőfi Sándor: *A természet vadvirága*. Pest, 1844. december. <https://mek.oszk.hu/01000/01006/html/vs184408.htm#115> [letöltés: 2023. VI. 26.]

Ami az első kérdést illeti: arra sajnos, nincs időnk, hogy az 1836-os törvénykönyv alapján egy teljes panorámaképet rajzoljunk meg a kollégiumi diákélet-ről. Előadásunk időkeretébe mindössze annyi fér bele, hogy arra az 1836–1845 közti kilenc esztendőre koncentráljunk, ami a negyedik törvénykönyv első, majd módosításokat tartalmazó második kiadása között telt el – erre az időre esik Petőfi pápai tanulóéve is –, és górcső alá vegyük, milyen lényeges változások történtek a törvények szövegében, továbbá mi lehetett ezek kiváltó oka.

Már az 1837. júliusi egyházkerületi közgyűlésen szóba került, hogy a frissiben életbe léptetett kollégiumi törvények között némelyek „*határozatlanok és a' Collegium virágzását akadályoztatók*”.⁷ Ekkor hét változtatást hajtottak végre a szövegen. Többek között újra kimondták, hogy mind a kollégiumban, mind a városban lakó teológusok és jótéttel élő deákok kötelesek tógában járni és kalapot hordani,⁸ és súlyos büntetés kiszabásával fenyegették meg a sapkaviselést, mert ez összeegyeztethetetlen a tóga hordásával.⁹

Ez a diákokat érzékeny területükön érintette, akiknek amúgy is folytonos problémája volt az öltözködési szabályok szigorúsága. Az 1836-os törvények szerint a bennlakó deákok kötelező öltözete a tóga vagy reverenda volt. A nem tógás diákoknak egyszínű fehér nyakravalót, fekete vagy sötét színű mellényt és nadrágot kellett viselniük. Aki nem így okította a magántanításon résztvevő nebulókat, nem így közlekedett a kollégium folyosóin, leginkább nem így jelent meg az órákon, vagy nem így járt a városban, szigorúan büntették.¹⁰

Az öltözködésre vonatkozó szabályokat megerősítő egyházkerületi rendelkezés után a tógás deákok több kérelmet is benyújtottak a főiskolai tanácshoz a törvény enyhítése érdekében. Egyik kérvényük végére azonban szerencsétlenségükre odaírták, hogy ha kérésüket nem teljesítenék, felmondják a törvény vitatott pontja iránti engedelmességet. Ezzel aztán kitört a botrány! A felbőszült tanács aznap 33 diákot zárt ki a kollégiumból.¹¹ Néhány napos huzavona vette kezdetét, tárgyalások, visszavont nyilatkozatok, társaik mellett kiálló diákok újabb kérvényei, ezeket most nem részletezem, végül a főiskolai tanács visszavonta kizáró határozatát anélkül, hogy a diákok kéréseit teljesítette volna.¹² A tanulóifjúság 1838-ban az egyházkerülethez nyújtotta be újabb

---

⁷ 1837. VII. 5–8. Kömlőd. Ehk. kgy. jkv. 43. p. DREL I. 1. a. VI. 130.

⁸ Uo.

⁹ Ua. 44. p. Uo. 131.

¹⁰ 1836. törvénykönyv II/2. rész XVII. cikkely 38–40. §. DREKK O. 890. 24–25.

¹¹ 1837. XI. 19. Főisk. tan. jkv. 33. p. DREL I. 6. q. III. 158.

¹² 1837. XI. 21. Uo. 36. p. 159.

kérvényét, de egy meglehetősen zavarosra sikeredett indoklással gyakorlatilag újra elutasították őket.¹³

Ám ekkor váratlan irányból kaptak segítséget: az 1839. júniusi egyházkerületi közgyűlés tárgyalta annak a tanügyi bizottságnak az oktatással kapcsolatos reformjavaslatait, melyet még az 1837. júliusi egyházkerületi közgyűlés állított fel. Ennek eredetileg 15 világi és 9 egyházi tanácsbíró tagja volt, köztük olvashatjuk a haladás pártján álló Stettner György és Tarczy Lajos kollégiumi professzorok, valamint Sárközi József egyházkerületi világi tanácsbíró és Komárom vármegyei főszolgabíró, a kollégiumnak a forradalom és szabadságharc utáni idők első egyházkerületi gondnoka nevét is.¹⁴ A bizottság addig tabunak tartott területeken is bátran nekiment a hivatalos álláspontoknak, így az öltözködést illetően is modern hozzáállást képviselt. Indoklásuk szerint a tógában járó diákok viselkedése sokszor szégyent hoz a papi viseletre, ezért annak tekintélyét csak úgy lehet megvédeni, ha – „*korunk elveit követve*” – eltörlik annak kötelező viseletét. Ez a közgyűlés résztvevői számára azért túl erősnek tűnt, végül azt a döntést hozták, hogy a tóga hordásának általános kötelezettségét megszüntetik, viszont a teológus deákok, a köztanítók, a különféle választott tisztviselők és a legációba menő ifjak továbbra is kötelesek a tógát hordani.¹⁵

Fél évvel később, 1839 novemberében az iskolai szék szükségét érezte annak, hogy kibontsa és részletezze ezt az általános döntést. Kimondták, hogy a bennlakó diákok viselhetnek rövid ruhát szobájukban, a szobák közötti közlekedésben, a főiskola udvarán és árnyékszékre mentükkor, de ha kimennek a városba, valamint ünnepélyes helyeken, tehát templomban, iskolai órákon és az iskolai szék előtt jelennek meg, továbbra is hosszú ruhában kell lenniük.¹⁶ Ez nagyjából egyezett a diákok eredeti követeléseivel, így a kedélyek lecsillapodtak, és a „reverenda-harc” lezárult.¹⁷

---

¹³ 1838. VII. 3–6. Révkomárom. Ehk. kgy. jkv. 110. p. DREL I. 1. a. VI. 200.

¹⁴ 1837. VII. 5–8. Kömlőd. Ehk. kgy. jkv. 21. p. DREL I. 1. a. VI. 97–98.

¹⁵ 1839. V. 21–22. Veszprém. A tanügyi bizottmány Halász Sámuel táblabíró, a mezőföldi egyházmegye segédgondnoka elnökletével megfogalmazta oktatási javaslatait. Ekkorra már némileg átalakult a bizottság személyi összetétele, többek között Bocsor István professzor is tagja volt. A javaslatokat az 1839. évi egyházkerületi közgyűlés jóváhagyta, egynémely helyen módosította, majd a javaslat nyomán született határozatokat megküldte az egyházmegyéknek. 1839. VI. 24–27. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 46. p. Uo. 235–236. A módosításokkal elfogadott és szétküldött javaslatok 2 példányra: DREL I. 1. b. ad 46/1839. ehk. kgy. A tógaviselésről ezen belül a 10. oldalon írnak. Az egyik példány hátlapján olvasható a tanügyi bizottság korabeli hivatalos elnevezése: *Nevelés és tanítás tárgyában munkálkodott superintendentialis választmány*.

¹⁶ 1839. XI. 16. Isk. szék jkv. 21. p. DREL I. 7. a. IV. 456.

¹⁷ Röviden ír róla: LAMPÉRTH 1931. 168–169.

Ami az emlegetett kilenc esztendőti illeti, ebben az időben a legtöbb törvényi változtatás gyökere és kiváltó oka a szegénység volt. Ez forrásainkban úton-útfélen megragadható: a diákok állandó tartozásban vannak a kollégium felé, részletekben, késve vagy egyáltalán nem fizetik a tanításpénzt, a köztartási díjat és az időről időre kiszabott egyéb kisebb-nagyobb hozzájárulásokat.¹⁸ A kollégium különböző pénztárai, leginkább a köztartási és a búzapénztár folyamatosan a hiányt termelték, az egyre nagyobb és folyamatosan újramegújított úrt időről időre az egyházkerület töltötte fel pénzádományokkal.¹⁹

---

¹⁸ 1838. VII. 3–6. Révkomárom. Ehk. kgy. jkv. 45. p. A tanügyi bizottság egyik javaslatára az egyházkerület úgy dönt, hogy mivel a tanításpénzzel sokan adósok maradtak, a gimnáziumi igazgatót ezt a szolgabírákkal hajtassa be, és ezután a didactrumot félévente a tanítás megkezdése előtt be kell szedni. DREL I. 1. a. VI. 190–191. 1841. VII. 1–3. Veszprém. Ehk. kgy. jkv. 64. p. A kollégiumi rektor panasolja, hogy a felsőbb tudományokat tanuló ifjak közül sokan nem fizetik be a tanításpénzt és a közkári kasszába teljesítendő befizetéseket. A közgyűlés úgy rendelkezett, hogy ezután minden tanév elején ezeket be kell hajtani. Uo. 345. 1842. V. 20–23. Balatonfüred. Ehk. kgy. jkv. 74. p. Bár a főiskolai tanács az előbbi határozatot kellő szigorral kihirdette, a tartozások egy része mégsem lett rendezve. Ezért, mivel a mesteremberek egy részét sem tudták kifizetni, hathatósabb megoldás kidolgozását kéri. Az egyházkerületi közgyűlés azonban továbbra is a tartozások szigorú behajtását rendeli el, ha másképp nem megy, a diákok jótéteményeiből származó bevételeire ráterhelve. Uo. VII. 47–48. 1843. VI. 27–30. Révkomárom. Ehk. kgy. jkv. 157. p. Bocsor István professzor több egyéb tárgyú javaslata végén jelzi az gimnáziumi osztályok tanítóinak panaszát, miszerint tanulók több évre visszamenően tartoznak a tanításpénzzel, és azt kérdezi, nem lehetne-e tartozásaik megfizetéséig megtagadni tőlük a következő évfolyamba lépést. Az egyházkerület egyetért, és így rendelkezik. Uo. 219. 1843. X. 31. A professzorok a tanév elején életbe léptetik az egyházkerületi közgyűlés előbbi döntését. DREL I. 7. b. Okt. gyűl. jkv. 6. p. I. 38. 1844. I. 2. A főiskolai tanács az előbbi rendeletet a főiskolai diákokra is kiterjeszti. Főisk. tan. jkv. 9. p. DREL I. 6. q. IV. 78. 1845. I. 16–17. Kömlőd. Ehk. kgy. jkv. 52. p. Bocsor István professzor tájékoztatja az egyházkerületi közgyűlést, hogy mivel a nagyobb tanulók tartozásainak behajtásáról nem szól törvény, 1839 óta a tanításpénzbeli tartozás mintegy 1300, a büntetéspénzbeli 400, a javításpénzbeli 200 váltóforintnyira dagadt, ezért kéri, hogy a gimnáziumi tanulókra meghozott két évvel ezelőtti rendeletet terjesszék ki a diákokra is. A közgyűlés teljesíti a kérést. DREL I. 1. a. VII. 343. 1845. VI. 17–27. Révkomárom. Ehk. kgy. jkv. 119. p. Az előző határozattal kapcsolatban az egyházkerületi közgyűlés úgy dönt, hogy a következő tanév elejétől kezdve lépjen életbe. Uo. 370.

¹⁹ A köztartási pénztár az élelmezést volt hivatott finanszírozni, és bevételét a köztartáson élő diákok befizetési képezték, a búzapénztár fedezte az ingyen kenyér költségeit, és forrásául a búza szupplikációk során begyűjtött gabona eladása szolgált. Példák a különféle kasszák hiányára: 1839. IX. 20. Veszprém. Ehk. kgy. jkv. 13. p. Jeremiás Lajos kollégiumi szénior jelenti, hogy a kenyérpénztár kiürült, októberre 300 váltóforint körüli adóssága lesz. Az egyházkerület vezetősége elrendeli, hogy a hiányt a főiskolai pénztárból, ha onnan nem megy, az egyházkerületi pénztárból pótolják ki. Uo. VI. 259. 1841. VII. 1–3. Veszprém. Ehk. kgy. jkv. 30. p. Nagy Sándor kollégiumi szénior jelenti az egyházkerületnek a köztartási kenyér hiányát és a gabonapénztár 555 forintnyi hiányát. A hiány kipótlására az énekeskönyvek árából bejött 1000 váltóforintot fordítják. Uo. 315. A jelentés: 1841. VI. 29. Pápa. DREL I. 1. b. ad 30/1841. júl. kgy. 1841. X. 11. Kömlőd. Ehk. kgy. jkv. 10. p. Szij György kollégiumi szénior jelenti, hogy a helyzet a szűk termés miatt még rosszabb lett, és valamilyen pénzügyi támogatást kér. A vezetőség a hívek

A leginkább a szegénységnek tulajdonítható első feltűnő jelenség a bennlakó diákok számának megcsappanása volt. Bármennyire is nagy áldás volt leginkább a teológusok számára az ingyenes bennlakás, ekkorra a lakhatási körülmények egyre elviselhetlenebbé váltak. Forrásaink nemegyszer emlegetik, hogy a szobák füstösek, nedvesek, egészségtelenek, tönkremennek a kályhák, nem zárnak rendesen az ablakok, és pénz alig-alig van a szükséges javítások elvégzésére.²⁰ A börtön annyira egészségtelen, nedves és piszkos (alighanem

---

adományainak növelésében látja a megoldást, és az espereseket kéri fel az egyházlátogatások alkalmával a gyülekezetek biztatására, hogy a köztartásban élő diákokat bőkezűbben segítsék. Uo. VII. 78. 1842. V. 20–23. Balatonfüred. Ehk. kgy. jkv. 140. p. Az előző pontra reagálva a veszprémi egyházmegye vezetősége azt a meglátását tudatja az egyházkerülettel, hogy a köztartási és kenyérpénztár hiányait nem a hívek adományainak megcsappanása okozza, hanem a köztartáson élők számának túlságos növekedése, ezért javasolják annak maximalizálását. Az egyházkerületi közgyűlés azonban ezt a kérdés kényes volta miatt nem teszi meg. Uo. 79–80. 1842. X. 29–30. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 33. p. Farkasdi Károly kollégiumi szénior jelenti, hogy a kenyérpénztár 680 forintnyi adósságot halmozott fel, melynek okát a nagy drágaságban és az adományozási kedv lanyhulásában látja. Az egyházkerület szerint az ok a kenyérben részesülők túl nagy létszáma, ezért most még egyszer kifizetik a hiányt az egyházkerületi pénztárból, de azután csak annyi ifjúnak adhatnak ingyen kenyeret, amennyinek a kenyérpénztár biztosítani tudja a kenyér fejadagot. Uo. 128–129. 1846. X. 22–23. Révkomárom. Ehk. kgy. jkv. 222. p. Mivel a kenyér drágasága miatt a gabona pénztár ismét majdnem 180 váltóforintnyi adósságot halmozott fel, és a köztartási díjat emelni kellett, Széki Béla igazgató kérése nyomán a közgyűlés felkéri az egyházmegyéket, szervezzenek gyűjtést a kollégiumi élelmezése számára. Uo. 476–477. 1847. III. 1. Kis Gábor kollégiumi szénior előterjesztése szerint a gabonapénztár kiürült, márciusra 95 váltóforintnyi hiány várható. A főiskolai tanács konkrét javaslatokat készül az egyházkerületi közgyűlés elé terjeszteni. Főisk. tan. jkv. 45. p. DREL I. 6. q. IV. 123. 1847. III. 21. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 30. p. A főiskolai tanács előterjesztésére a közgyűlés elrendeli, hogy áprilistól a köztartási díj 10 váltóforintra emelkedjen, az ételek számát négyről háromra csökkentse, és kenyeret ne adjanak hűvös és pünkösöd után két-két hétig, így talán sikerül ledolgozni az adósságot. DREL I. 1. a. VII. 488. A beadvány: 1847. III. 1. Pápa. DREL I. 1. b. ad 30/1847. márc. ehk. kgy.

²⁰ K. n. [1838 májusa] Tarczy Lajos levele a kollégiumi bennlakás rendszeréről: *Az egész magyarországi reformátusság ... behelyezi ugyanis 15–16 éves ifjain elkezdve, a nagyobb részt egy magas falakkal környezett épületbe, – egy-egy szobába 4–12-öt berak – egy soha asszonyi kezét nem látott s e szerint szemetes szobába, hosszú fekete ruhába öltözteti, mely mint örökké viselt, piszkos, de egyszersmind szennyet fedez... Oh, hallgassatok el, ál-szenteskedők, ... nézzétek meg a sápadt, a beesett arcokat! ... Szerencsétlen ifjak! ... Az iskola szennyes falai közti felnövekedések levetközhetlen bélyegei az emberi társaságokban titeket mindig meg fognak ismertetni ...!* SEBESTYÉN 1907. 54–55. 1839. V. 21–22. Veszprém. A tanügyi bizottmány javaslata a kollégiumi diákok együttlakásának megszüntetéséről: *Az egészség, melly a' szabad levegőtől elzárt, füstös, pipás, gőzös, nedves, csinatlan falak közé berekesztett tanulóban olly annyira hibázik...* 1840. XI. 14. A 4. szoba lakói kéri romladozott kályhájuk és ablakkereteik javítását. A kályhajavítást a széniorra bízzák, aki a költségeket a közkár kasszából fogja fizetni. Az ablakkeretek javításával kapcsolatban a szénior és az ellenőr dolga lesz a helyszíni szemle, és a költségekről szóló becslés benyújtása az iskolai szék számára. Isk. szék jkv. 16. p. DREL I. 7. a. V. 513. Uaznap. Sós Károly és Berényi József egy szobában lakó tanítók kéri betört ablakuk és elromlott ajtózáruk javítását. Az utóbbit állni fogja a közkárpénztár, de az iskolai szék ítélete szerint az

gombás), hogy egy új helyiséget kell erre a célra kijelölni, annak viszont nincs ablakrácsa és rendes zára, úgyhogy a szükséges meszelés és kiszáritás után újból eredeti helyére kell visszaköltöztetni a börtönt.²¹ Vannak diákok, akik kiköltözésük okát kifejezetten szállásuk egészségtelen voltával indokolják.²² Emellett alighanem az is sokat számított, hogy a bennlakás zártságával és elszigeteltségével szemben városban élni sokkal nagyobb szabadsággal járt, és lehetővé tette, hogy a diákok kapcsolatokat létesíthessenek a városi társadalom legkülönbözőbb rétegeivel.²³

A már emlegetett tanügyi bizottság 1839-ben ebben a témakörben is meglehetősen radikális javaslatot terjesztett az ülésező közgyűlési résztvevők elé: a tógavisselést együtt a diákok együttlakását is meg kell szüntetni! Indokul nemcsak a bennlakás egészségtelen és lepusztult körülményeit hozták fel, hanem egy sor más okot is említettek: a rossz magatartású diákok a jobbkat is megrontják, a középkort idéző „*klastromi világ*” elszigetelt bennlakókat a való életől, és megfosztja az egészséges társadalmi érintkezéstől, így olcsóbb lesz az új főiskola megépítése, és külföldi minták, valamint Sárospatak példája is ezt sugallja. „*A' középkor elavult maradványát ezután is jelenkorunkban virágoztatni akarni annyi volna, mint a' haladó fzellemet, melly pedig edgyik fő bélyege protestáns vallásunknak, meg fojtani.*” — summázták mondandójukat. Mindezt egy az egyben megvalósítani, de még kimondani is a közgyűlési urak számára alighanem túl radikálisnak tűnhetett. Végül az a döntés született, hogy

---

ablakokat saját költségükön kell megcsináltatniuk, mert nem világos, ki okozta a kárt. Ua. 17. p. Uo. 514.

²¹ 1841. VII. 23, 24. Főisk. tan. jkv. 1–2. p. DREL I. 6. q. IV. 35.

²² 1840. VI. 20. Farkasdi Károly diák, mivel beteges, és orvosi bizonyítvánnyal is igazolja, hogy számára ártalmas a főiskola épületében lakás, engedélyt kér a városban lakásra. Engedélyezik, de felszólítják, hogy esküdt deákságából fakadó kötelezettségeinek maradéktalanul tegyen eleget. Isk. szék jkv. 309. p. DREL I. 7. a. V. 495.

²³ K. n. [1838 májusa] Tarczy Lajos levele a kollégiumi bennlakás rendszeréről: *A reformátusok iskolái ifjaikat a polgári élet számára nevelik, tehát olyanokká kell azokat képezniök, kik a társas élet kedves, úgy mint kedvetlen viszonyaival eleve megismerkedjenek, hisz az egész tanítás célja egyéb nem lehet, minthogy az ifjú önállásu, való konkrét emberré képeztessek. E fölséges cél elérésére oly eszközöket használ az egész magyarországi reformátusság, mely annak valahai elérhetését lehetetlenné teszi. Behelyezi ugyanis 15–16 éves ifjain elkezdve, a nagyobb részt egy magas falakkal környezett épületbe ... ide rakja be a leendő polgárokat, mind tapasztalatlan ifjú emberek közé, oly társaságba, melyben az életnek mása nincs, mely e szerint jövedőjének nem kezdete, hanem attól valóságos kitérés. Oh, hallgassatok el, ál-szenteskedők, kik magas kőfalak által akarjátok az ifjúságot a veszélyes csáboktól visszatartóztatni: nézzétek meg azon vissza nem tartóztatható falakat, ... , nézzétek meg az emberi társaságtól rettegő mizantropokat, az abban botorul rángatózó szerencsétlen csodákat, stb. — s némuljatok el!* SEBES-TYÉN 1907. 54–55.

a bentlakást nem lehet kötelezően elrendelni, de mindazok számára, akiket a tógaviselésre is felszólítottak, tehát a teológus deákok, a köztanítók és a többi kollégiumi hivatal viselői számára a bentlakást továbbra is fenntartják, és azt óhajtják, hogy az újonnan építendő iskolaépületben is legyenek szobák a bennlakók számára.²⁴

A kiköltözési folyamat ennek ellenére továbbra is feltartóztathatatlanak tűnt. A régi lakószobák egy része új funkciót kapott.²⁵ 1840 februárjában a kollégiumban tanuló 198 diák közül már mindössze 13 volt bennlakó.²⁶ Számuk később még tovább csökkent, mert a diákok egyik 1845-ben írt kérvénye már úgy beszél a bentlakásról, mint gyakorlatilag megszűnt intézményről,²⁷ ugyanezt nevezi meg az 1845-ös módosított törvénykönyv szövege is az esküdti intézmény megszüntetésének legfőbb indokaként.²⁸ Később valóban már csak elszórt adataink vannak néhány diák, legfőkébb a kollégiumi diák előjárók bennlakására.²⁹

---

²⁴ 1839. V. 21–22. Veszprém. A tanügyi bizottságnak a bentlakás eltörlésére vonatkozó javaslata magában foglalta a tógaviselés kötelezettségének eltörlésére irányuló előterjesztést is, az egyházkerület módosító döntése is mindkettőre egyszerre vonatkozott. DREL I. 1. b. ad 46/1839. ehk. kgy. 10. (lásd a függelékét!)

²⁵ 1836. IX. 19. Az 5. sz. szobát tanteremmé alakítják át. Főisk. tan. jkv. 111. p. DREL I. 6. q. III. 127–128. 1840. I. 15. A 3. sz. szobát ebédlőnek rendezik be. A köztartási pénztár fogja fedezni fűtését, és annak terhére vásárolnak asztalokat. Ua. 23. p. Uo. IV. 20. 1840. XII. 5. A szolgák vigyázója jelenti, hogy a városban lakó szolgáknak igen nehéz hideg téli időben bejönni reggel 6 órára örködni. Ezért elrendelik, hogy az örök az iskola lakószobáiban, különösen a 4. számúban aludjanak. Isk. szék jkv. 50. p. DREL I. 7. a. V. 517. 1841. II. 27. Az éjjeli örök a fagy miatt nem jöttek be az iskolába ellátni kötelességüket. Elrendelik, hogy ezentúl a 2. szobából lett osztályteremben örködjenek, ezt a szénior fűttesse be. Ua. 168. p. Uo. 534.

²⁶ A bennlakók száma: 1840. II. 25. Főisk. tan. jkv. 33. p. DREL I. 6. q. IV. 20–21. Az összlét-szám: A' pápai reformált főiskola' személyzete az 1839/40. iskolai év ... alkalmával. Pápa, 1840. DREK G I. 2587. 21–24.

²⁷ 1845. VI. 14. Pápa. *A' régebbi időkben a' bent élés [= konviktus!] sokkal olcsóbb volt, mint most, úgy hogy ezzel a' versenyt a' városi kosztot adó polgárok ki nem álhatták, ezen felül az olcsó koszthoz szállás is járult, 's nem kellett azon időben lakóhelyért fizetni a' bentlőnek drága pénzt, mit most mi elég sajnosan éreznünk.* DREL I. 1. b. ad 148/1845. jún. ehk. kgy. 1.

²⁸ 1845. IX. 23–24. Székesfehérvár. Ehk. kgy. jkv. 30. p./2. *„...míg a' tanuló ifjúság' nagyobb része a' főiskolai épületben zárda módra ben lakott, ... czélszerűen működhetett az esküdt diák-ság, de miután a' bennlakás megszűnt...”* DREL I. 1. a. VII. 391.

²⁹ 1839. XI. 30. Mosonyi Sándor I. éves diákot az *alumnii praeses* hivatalára nevezik ki, és szegénységére való tekintettel megengedik, hogy továbbra is a főiskola épületében lakjék. Isk. szék jkv. 49. p. DREL I. 7. a. V. 460. 1840. II. 8. *Olvastatott 12 benlakó diák azt kérő levelök, hogy az éji örködés terhét azzal könnyebíttse az iskolai szék, jogy őket örködésre – melly a' benlakók' kevés száma miatt gyakran kerül – szükséges világítással láfssa-el. Kérésők nem fogadtatott el.* Ua. 156. p. Uo. 471. 1840. II. 29. A 2. szoba lakóinak falopási ügyében lebonyolított vizsgálat. Ua. 183. p. Uo. 474. 1840. IV. 9. Hetesi Sándor kapuzárás után érkezett vissza a kollégiumba, ezért megbüntetik. Ua. 230. p. Uo. 480. 1841. III. 23. Natkai József ügyének kivizsgálása, aki Sós Károly

A bennlakás megszűnésével, helyesebben minimálissá zsugorodásával párhuzamosan válságos helyzetbe került a szegényebb ifjak életét korábban jelentősen megkönnyítő kollégiumi jótétemény, a köztartás (konviktus) is. Ez az 1794-től létező intézmény a kollégiumi konyhával működő közös étkeztetést jelentette, mely naponta kétszeri meleg ételt biztosított a kollégiumban és a városban lakó diákok számára egyaránt. A bentlakással ellentétben fizetni kellett érte (a kenyeret ingyen adták).

Már az 1836-os törvénykönyv életbe lépésének évében a szénior jelentette a főiskolai tanácsnak, hogy a konviktusban részesülők száma 60-ról 11-re esett vissza.³⁰ Az oktatói kar amellett foglalt állást, hogy a köztartást a szegényebb tanulók érdekében minden áron fenn kell tartani. Ezért saját hatáskörben olyan rendeleteket hoztak, melyek a legjövedelmezőbb, ezért legnépszerűbb jótéteményekben részesüléshez feltételül támasztották a köztartáson élést. A köztartást igénybe nem vevők gyakorlatilag elestek a legáció és a szupplikáció lehetőségétől, de a magántanítványok elosztásánál és a köztanítóság elnyerésénél is előnyt élveztek a köztartásban élők.³¹ Az ügy az egyházkerületi közgyűlés előtt is megfordult, ahol nagyon kemény törvénymódosítást fogalmaztak meg: aki bármilyen kollégiumi jótéteménnyel él, köteles a konviktust igénybe venni, és a köztartási díjat határidőre befizetni.³²

---

tanító szobájának kulcsát ellopta, majd bement és pénzt lopott. Ua. 204. p. Uo. 539. 1841. IV. 24. Hetesi Sándor III. éves diák engedély nélkül otthagya főiskolai bennlakását, ezért megbüntetik. Ua. 242. p. Uo. 545. 1842. I. 15. Horvát Sándor V. éves diák kapuzárás után 3 órával tért csak vissza a főiskola épületébe, ezért megbüntetik. Ua. 123. p. Uo. VI. 20. 1842. I. 22. Ugyanó ugyanezt a vétket újra elköveti. Ua. 138. p. Uo. 22. 1843. I. 14. Szűcs Sándor tanító szobájában a kályhát megcsináltatták. Ua. 54. p. Uo. 82. 1844. V. 11. Cseresnyés Sándor I. éves diák éjjel a főiskola falain kívül hált, részegeskedett és káromkodott, ezért megbüntetik. Ua. 297. p. Uo. 140. 1845. I. 11. Molnár Sándor esküdt és a szolgák felügyelője a főiskola falain kívül hált, ezért megbüntetik. Ua. 78. p. Uo. 168. 1846. I. 10. Nagy Ferenc és Natkai István I. éves diák kapuzárás után is a városban maradt, és az éjszakát ott töltötte, ezért megbüntetik őket. Ua. 34. p. Uo. 226. 1846. II. 21. Vince Károly II. éves és Móroca József I. éves diák ugyanezt a vétket követte el. Ua. 89. p. Uo. 230. 1846. XI. 30. Szalai József elemi iskolai tanító egyik tanítványainak szüleinél ingyen kosztot kap. Kéri a köztartás alóli felmentését. Engedélyezik, ha munkájában ez nem akadályozza, és mind délben, mind este tanodai lakószobájába idejében hazaér. Főisk. tan. jkv. 18. p. DREL I. 6. q. IV. 118. Mind Kis Ernő, mind Lampérth Géza azt állítja, hogy 1840-ben a bentlakást a reverendaharc következtében megszüntették. KIS 1896. 303–305. LAMPÉRTH 1931. 168–169. A fentiek tükrében bizvást kijelenthetjük, hogy ez ilyen formában nem állja meg a helyét.

³⁰ 1836. XII. 1. Főisk. tan. jkv. 1. p. DREL I. 6. q. III. 135.

³¹ 1836. XII. 4. Ua. 1. p. Uo. 135–137. Ugyanez: DREL I. 1. b. ad 43–44/1837. júl. ehk. kgy.

³² 1837. VII. 5–8. Kömlőd. Ehk. kgy. jkv. 43–44. p. DREL I. 1. a. VI. 129–131.

Ennek a rendelkezésnek az lett a következménye, hogy a diákok egyéni³³ és csoportos³⁴ kérvények tömkelegével árasztották el részint a kollégiumi szer-

---

³³ 1839. VI. 24–27. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 135. p. Sós Károly másodéves teológus diák, mivel pápai lakos, ezért nem igényli a köztartást, kéri, hogy mégis részesülhessen jótéteményekben. Mivel a jó tanuló és jó erkölcsű ifjakkal kivételt tehetnek, ezért engedélyezik. Uo. 252–253. 1839. XI. 21. Tőkés László IV. éves diák, mivel pápai lakos, ezért köztartásban nem részesül, kérvényezi, hogy ünnepi követséget mégis a maga helyén választhasson. Apja szolgálataira való tekintettel engedélyezik. Főisk. tan. jkv. 15. p. DREL I. 6. q. IV. 19. 1841. III. 17. Lancinger János pápai kötelgyártó mester kérvényezi, hogy III. éves diák fia mehessen ünnepi követségbe, bár nem él köztartáson. Mivel rossz tanuló, nem engedik meg neki, hanem az ügyet továbbküldik az egyházkerülethez. Ua. 2. p. Uo. 30–31. 1841. VII. 1–3. Veszprém. Ehk. kgy. jkv. 132. p. A Pápán lakó Lancinger János papi pályára készülő III. éves diák kéri, hogy az ünnepi és más jótéteményekben a köztartásban élő ifjakkal egyenlő elbánásban részesülhessen. Az egyházkerület feltételül szabja, hogy mind erkölcsi állapota, mind tanulmányi eredményei kitűnőek legyenek, és erről a tanári kartól hozzon igazolást. Uo. 372. Kérvénye: 1841. VI. 26. Pápa. DREL I. 1. b. ad 132/1841. aug. ehk. kgy. 1842. V. 20–23. Balatonfüred. Ehk. kgy. jkv. 122. p. A kollégium vezetősége jelenti, hogy mivel Lancinger János a félév végén példás bizonyítványt kapott, részesült a főiskolai jótéteményekben. Az egyházkerületi közgyűlés örömmel fogadta a hírt, de a bizonyítvány bemutatásához ragaszkodik. Uo. VII. 123. 1841. XII. 11. Szántó Gábor III. éves teológus diák, bár a városban lakik, és élelmezése egy úri háznál is megoldott, mégis kéri, hogy engedjék legációba. A törvények ellenére engedik, ha november és december hónapra utólag befizeti a 14 forint 20 krajcáros köztartási díjat. Isk. szék jkv. 67. p. DREL I. 7. a. VI. 13. Hasonló engedélyt kap a Pápán lakó Vikár János IV. éves, Gondol Gábor II. éves jogász, Barát Ferenc V. éves, Körmendi Pál VI. éves, majd elemi iskolatanító és Csajtai Ferenc VII. éves diák is. 1843. XII. 9. 3. p. 1843. XII. 15. 6. p. 1844. X. 29. 3. p. 1845. III. 1. 24. p. 1845. XI. 8. 7–8. p. Főisk. tan. jkv. DREL I. 6. q. 77, 90, 93, 100.

³⁴ 1841. II. 6. Isk. szék jkv. 136. p. A köztartáson élő 60 diák folyamodik az iskolai székhez annak érdekében, hogy újra kapják meg a régi szokás szerint hetente járó déli peccenyét, amit már egy hónapja a szénior elhagyott. DREL I. 7. a. V. 529–530. 1841. VII. 1–3. Veszprém. Ehk. kgy. jkv. 65. p. 92 diák panasz- és kérelemlevele: kénytelenek köztartáson élni, mert ha nem, elesnek az ünnepi és egyéb jótéteményektől, és ha idő közben lépnek ki, 10 forint tanításpénzt kell utólag befizetniük, ráadásul ők fedezik az alsóbb iskolák tanítóinak és a szolgák felvigyázójának kosztolását is, viszont 1. a köztartási étel kevés és piszkos, 9 hete kenyeret nem kapnak; 2. eddig 1 forintot kellett a közkárpenztárba befizetni, ezt most 30 krajcárral megemelték, de semmi építkezés nem volt; 3. a legációba nem mehető tanítók részére legationális taxát is kell fizetniük, 50 krajcártól 2 forint 30 krajcárig terjedően, így alig marad valami tiszta bevételük a legációk után. Az egyházkerület gyakorlatilag visszautasít minden segítséget, és a főiskolai tanácshoz utasítja őket. Uo. VI. 345–347. A legációk utáni taxát az oktatást érintő javaslatait az 1839. évi közgyűlésnek betérjesztő tanügyi bizottság munkálata alapján rendelte el az egyházkerület, aszerint, hogy ki hányadosztályú helyre ment ünnepi követségbe. Az I. osztályú hely után 1 ezüst forint (= 2 váltóforint 30 krajcár), a II. osztályú hely után két ezüst huszas (= 1 váltóforint 16 krajcár), a III. osztályú hely után pedig egy ezüst huszas (= 50 váltókrajcár) fizetendő. DREL I. 1. b. ad 46/1839. ehk. kgy. 7. 1842. X. 29–30. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 39. p. Körmendi Pál, Csajtai Ferenc, Bőjte Sándor, Szalai Dániel, Gondol Gábor, Tót Dániel és Csoknyai János köztartáson nem élő ifjak kérvényezik, hogy ők is a maguk helyén pályázhassanak ünnepi követségekre, mert nekik ugyanúgy szükségük van a szónoklatban és a műveltebb társalgásban gyakorolni, mint a Pápán lakó Lancinger Jánosnak, akit ilyen indokkal engedtek jó tanulmányi eredményére és kiváló erkölcsére nézve a maga helyén folyamodni legációért. Az egyházkerület kérésüket elutasítja. DREL I. 1. a. VII. 130–131. A kérelmek: 1842. X. 29. Pápa. DREL I. 1. b. ad 39/1842. okt. ehk. kgy. 1844. IX. 16–17. Várpalota. Ehk. kgy. jkv. 51. p. Vályi Lajos, Gál Lajos, Balog Dénes, Kis Pál, Farkasdi József és Balog Gábor pápai diák panasszal él az iskolai

veket, részint az egyházkerületet. Ezekben a silány koszt, a kenyérhiány, a cinezetlen rézedények használata miatti rengeteg betegség és haláleset emlegetése³⁵ mellett rendre feltűnik az a kérés, hogy válasszák szét újra a köztartást és a többi jótéteményt.

Mindhiába. Bár 1845-ben jelentős módosításokat hajtottak végre az 1836-os törvénykönyvön, a köztartás és a többi jótétemény összekapcsolásáról szóló rendelkezéshez nem nyúltak hozzá. Ez a kérdés az 1840-es évek végén is állandóan napirenden maradt.

---

szék ezévi VIII. 10-i ítéletével szemben. Eszerint nyomasztó szegénységük miatt nem tudták előre befizetni a köztartási díjat, és a városon voltak kénytelenek étkezni, ezért utólag 3 havi köztartási díj, azaz 24 váltóforint megfizetésére ítélték őket. Ez alól kérnek felmentést. Az egyházkerületi közgyűlés helybenhagyja az iskolai szék ítéletét, mivelhogy az csak a fennálló iskolai törvényt tartotta be, de egyszeri alkalommal méltányosságból egyhavi tartozást elenged nekik. DREL I. 1. a. VII. 313. Az ítélet: 1844. VIII. 10. Isk. szék jkv. 412. p. DREL I. 7. a. VI. 153. A kérvény: 1844. VIII. 18. Pápa. DREL I. 1. b. ad 51/1844. szept. ehk. kgy. 1845. I. 16-17. Kömlőd. Ehk. kgy. jkv. 56. p. A főiskolai köztartási díj be nem fizetése miatt az elmúlt tanévben négy kérvény érkezett az egyházkerülethez. 1. Nádasdi György harmadéves diák orvosi igazolvánnyal hitelesen bizonyította, hogy betegsége miatt volt kénytelen elhagyni a konviktust, ezért utólag a fizetéstől felmentették. 2. Csonka Ferenc, Matusz Gábor, Sente János, Farkasi József, Kovács József, Kis Pál, Gál Lajos és Balog Dénes diákok részint mint nem jótéteményesek is meg lettek büntetve 10 váltóforint tanításpénz utólagos behajtásával, részint pedig mint jótéteményeseknek a nem élvezett köztartásért járó díjat is utólag be kellett fizetniük. Ez utóbbit számukra elengedték. 3. Bihari Gedeon jelenlegi komáromi joggyakornok a köztartási díj be nem fizetésének okát abban jelölte meg, hogy a szénior nem hitelezett neki, ezért volt kénytelen a várostra kimenni, ahol tudott hitelt felvenni. Őt a díjbefizetésről szóló ítélet alól nem mentették fel. 4. Vályi János megyeri iskolatanító kérvénye fia, Vályi Lajos érdekében, aki halasztást kért a széniorától, de a megjelölt határidőre nem tudta a pénzt összeszedni, ezért nem tudta a díjat befizetni. Ebben az ügyben a közgyűlés további adatokat kér be. DREL I. 1. a. VII. 344-345. A 2. és 4. pont alattiak közös kérvénye: K. n. DREL I. 1. b. ad 56/1845. jan. ehk. kgy. 1845. VI. 17-27. Révkomárom. Ehk. kgy. jkv. 124. p. Az előző közgyűlés 56. pontjának 4. esetével kapcsolatban Bocsor István professzor jelentette a közgyűlésnek, hogy Jókai Lajos szénior egy darabig hitelezett Vályi Lajosnak, de egy idő után ezt már saját biztonsága érdekében megtagadta. Ezt a közgyűlés tudomásul veszi. DREL I. 1. a. VII. 370-371.

³⁵ 1840. XI. 19. Mivel a káposztafőzés veszélyes a cinedényekben, mert feloldja a cinezést, a főiskolai tanács elrendeli, hogy ezentúl erre a célra cserépedényeket kell használni, és ezeket be kell szerezni. Főisk. tan. jkv. 7. p. DREL I. 6. q. IV. 29. 1842. VIII. 9. Hét jótéteménnyel élő diák bepanaszolja a széniorot, miszerint az elmulasztotta a kondérok cinezését, ezáltal mérgezi a köztartáson élőket, akik közül többen kínzó gyomorfájdalmakkal küzdenek. Ua. 89. p. Uo. 57-58. 1842. VIII. 21. A fenti ügyben vizsgálatot folytattak, melynek eredményeképpen a széniorot felmentik, a panasztevőket megkövetésre utasítják. Ua. 94. p. Uo. 58-59. 1842. X. 29-30. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 28. p. Cseresnyés Sándor vármegyei főorvos és egyházkerületi tanácsbíró beszámol arról, milyen egészségügyi problémákat okoz a cinezetlen rézedények használata a köztartás konyháján, és javasolja egy takarékos tűzhely felállítását, azon bélelt vasfazekak használatát. Ennek lebonyolításával meg is bízta őt az egyházkerület. DREL I. 1. a. VII. 124. 1843. VIII. 16-7. Pápa. Ehk. kgy. jkv. 140. p. Egy év alatt ezügyben semmi nem történt, ezért az egyházkerület újólal felkérte a vármegyei főorvost, intézkedjen. Uo. 206-207. Ugyanez ismétlődött meg az 1844. évben is. 1844. IV. 30-V. 3. Tata. Ehk. kgy. jkv. 104. p. Uo. 266.

AZ 1845. ÉVITÖRVÉNYI VÁLTOZÁSOK

Mik azok a jelentős változtatások, amiket az 1845-ös módosított törvény-szöveg életbe léptetett?

Leszámítva a sok apró módosítást, két alapvetően fontos dolog változott.

Az egyik, hogy eltörölték a kollégiumi életben addig fontos szerepet játszó *esküdt diákok* tisztségét.

Az esküdt diákok nevüket onnan kapták, hogy az egész tanulóiifjúság jelenlétében tettek esküt azok szolgálatára. Általában egyszerre négyen töltötték be ezt a hivatalt. Kötelességük volt felügyelni a bennlakó diákokra és tanulókra, a szobák rendjére, az órák és a templomi istentiszteletek látogatására, de a városba is kijártak, a kinnlakókat is meglátogatták szállásaikon, sőt a tiltott helyeket is ellenőrizték, nincsenek-e ott kollégiumi deákok (ezek a törvénykönyv szerint: a kávéház, színház, bálház, csapszék, borház és más gyanús helyek). A bűnösöket összeírták, majd az esküdtek összejövételén állították össze azok névsorát, akiket az iskolai szék elé idéztek.³⁶

Az 1845-ös módosításokat kidolgozó választmány indoklása szerint ez az intézmény minden tekintetben elavult. Egyrészt a bentlakás megszűnése miatt a diákok központi felügyelete igen nehezzé vált, másrészt a korszellem változása azt hozta magával, hogy a diákok nehezen tűrték a kortársaiktól való függést. Sokszor előfordult, hogy az esküdtek hatalmaskodtak a többi diák fölött, más esetekben pedig épp ellenkezőleg: összejátszottak a rájuk bízottakkal, és kedveztek nekik. Mindezeket az indokokat az egyházkerület elfogadta, és ezután az 1845-ös módosított szövegből minden rendelkezést és apró utalást töröltek, mely az esküdtekre vonatkozott.³⁷ Ezek addigi feladatkörét ezután egy fizetett hivatalnok, a pedellus vette át.³⁸

A másik jelentős változás a *pénzbírság* teljes eltörlése volt.

Ami a vétségekért kiszabható büntetéseket illeti, pusztán felsorolni igyekszem az 1836-os törvénykönyvben előforduló összes fajtát: feddés és dorgálás, nyilvános bocsánatkérés, a különféle jótéteményekkel élők esetében az ezektől

---

³⁶ 1836. törvénykönyv II/1. rész II. és VI. cikkely. DREKK O. 89o. 7, 10–11.

³⁷ Az indoklás a tervezet 2., az ennek következtében szükségessé vált változtatások a 3–4. pontokban olvashatók. 1845. IX. 23–24. Székesfehérvár. Ehk. kgy. jkv. 3o. p. DREL I. 1. a. VII. 391.

³⁸ Az első, Nagy János borbély kinevezése: 1845. július 3o. Főisk. tan. jkv. 51. p. DREL I. 6. q. IV. 96.

való valamilyen szintű megvonás (pl. valahány napi kenyérmegvonás, vagy legációtól, szupplikációtól, valamely alumnumtól való megfosztás, degradatio = valahány hellyel való hátrébbtétel a diákok közti rangsorban), pénzbüntetés, éjszakai őrködés (leginkább valamely feladatkör hanyag végzéséért), meghatározott órákig tartó fogság, hivataltól való megfosztás, megszegyenítés a vétkes nevének a fekete táblára való kiírásával, szülők értesítése, végül a legsúlyosabb: a tanulók sorából való elmozdítás.

Pénzbüntetés az 1836-os törvénykönyvben a korábbi törvényekhez képest feltűnően ritkán fordul elő, általában olyan esetekben, amikor a vétség következtében valamilyen anyagi kár érte a kollégiumot,³⁹ vagy az elkövetett vétek pénzköltéssel volt összefüggésben.⁴⁰ Az látszik, hogy a korábbi pénzbírságokat inkább más jellegű büntetésekkel cserélték le.⁴¹ Mindennek az oka nyilván a korábban már emlegetett, mindent átható és mindenütt jelen lévő szegénység lehetett.

Az 1836-os törvénykönyv 1845-ös módosításait kimunkáló bizottmány teljesen végigvitte ezt a folyamatot azáltal, hogy minden pénzbírságot eltörölt, helyesebben más jellegű büntetésre cserélt le.⁴² Ezt a főiskolai tanács is annyira komolyan vette, hogy utólag azt a két törvényi helyet is módosította, ahol véletlenül megmaradt a pénzbüntetés.⁴³

---

³⁹ Ha a deák nem menne a nyári pénzsegélyszedésre, 10 forint, ha a gabona- vagy borsegély gyűjtésére, 4 forint bírságot fizet. 1836. törvénykönyv II/1. rész XXX. cikkely 70. §. DREKK O. 890. 29. Aki időben nem hozza vissza a kölcsönzött könyveket, 30. másodjára 60, aki másnak kölcsönzi tovább a könyvet, 20 krajcár büntetést fizet. Ua. II/2. rész XXVII. cikkely 62–63. §. Uo. 28.

⁴⁰ Aki kávéházba, színházba vagy bálházba megy, először 2 forintnyi bírságot fizessen, második és harmadik alkalommal ezen felül fogságot is, negyedik alkalommal kicsapják. Ua. II/2. rész IX. cikkely 18. §. Uo. 21.

⁴¹ Ua. II/2. rész VI. cikkely 12. §. Uo. 10. A vásár- és ünnepnap i stentiszteletek látogatásáról. A latin fogalmazvány szerint a távolmaradók 6, az énekeskönyv nélkül érkezők 3 krajcár büntetést fizetnek. Ez már ott is át lett húzva, és át lett javítva az előbbi esetben egy ifjúnyi hátrébbtétellel, a másodikban pedig 1 órányi fogsággal. A véglegesített szövegben további enyhítés történt: mindkét eset elkövetőit először megintik, csupán a hiányzókat sújtják másodjára eggyel hátrébb tétellel.

⁴² 1845. IX. 23–24. Székesfehérvár. Ehk. kgy. jkv. 30. p./29. *A' II-dik rész 2-dik szakaszában előjövő pénzbüntetésekre nézve ajánlja a' választmány, hogy azok egészen eltöröltessenek, azon minden börtön órától fizetendő egy krajczárnyi bírságon kívül, melly a' börtönzöttek által a' pedellusnak lenne fizetendő. Mivel pedig a' pénzbüntetés' eltörlésével megszűnik a' főiskolának egy segélyforrása, mellyből eddig apró költségeit fedezgette, fizessenek a' tanulók a' helyett minden iskolai év elején bizonyos és az évi költségek aránya szerint kivetendő összeget.* Konkrétan más büntetésre cseréli le a pénzbírságot még a 34. és a 48. pontban. DREL I. 1. a. VII. 393–394.

⁴³ 1845. XI. 8. Főisk. tan. jkv. 3. p. DREL I. 6. q. IV. 99.

A legtöbb esetben a korábbi pénzbírság valahány órai fogság kiszabására lett módosítva. A felsőbb tanulmányokat végző diákok esetében a börtön amúgy is elég általános büntetés volt: ez a vétkek súlyosságától függően 1–6 óra közötti időtartamot jelentett, de volt 10 órás, és nem ritka a 12 és 24 órás karcser sem. Egy esetben, a pénzalappal játszott kártyázás második előfordulásáért járt 48 órányi fogság.⁴⁴ A büntetési tételek halmozódása és összeadódása esetén a gyakorlatban az iskolai szék ennél jóval magasabb büntetési tételeket is szabott ki: nemegyszer találkozunk 72 órás, egyszer-egyszer 102, 120 és 124 órás, három esetben pedig 1 hetes (=168 órás) fogsággal is. Ezeket legtöbbször több részletben kellett letölteni, olykor viszont súlyosbításként szabták ki a büntetés egyhuzamban, máskor kenyéren és vízen való elszénvedését.⁴⁵

Ha már fogdabüntetéséről esett szó, zárásképpen szeretném megemlíteni azt a Petőfi fogdabüntetéséről szóló történetet, amiről két forrás is megemlékezik.

Orlai Petrich Soma Petőfiről szóló visszaemlékezése és Kozma Andor *Petőfi* című költői regénye is említi azt az esetet, amikor Petőfi négy diáktársával együtt volt egy egész napon át vidám lakója a karcsernek. Eszerint egy rögtönzött komédiában „Az öt jómadár” címmel meg is örökítette történetüket, és a darabot azon nyomban el is játszották; a színlap még évekig olvasható volt a börtön falán. Orlai szerint a fogda kiszabásának oka a számtan órakeről való

---

⁴⁴ 1836. törvénykönyv II/2. rész XVI. cikkely 37. §. DREKK O. 890. 24.

⁴⁵ 1837. VI. 10. Isk. szék jkv. 181. p. Molnár István a húsvéti legációján kocsmában verekedett, egy iskolamestert megsebzett: büntetése egy legációtól való megfosztás + 1 hetes börtön. DREL I. 7. a. V. 342. 1838. II. 10. Ua. 87. p. Oswald Sándor és Konc Imre egy zsidót megsebesített: 1 hetes börtönnel lakol. Uo. 360. 1838. VIII. 4. Ua. 225. p. Cike Zsigmond tolvajlásért 72 órás börtönbüntetést kap. Uo. 376. 1840. I. 4. Ua. 91. p. Horvát Sándor másodszer lett rajtakapva kártyázáson, 72 óra börtönt kapott. Uo. 466. 1840. VIII. 25. Ua. 587. p. Egy kocsmában történt éjszakai verekedésért többek között Horvát Sándor 89, Szabó Pál pedig 72 órás fogságot kapott. Uo. 505–506. 1841. VIII. 13. Ua. 364. p. Győri Sámuel borházban való mulatozásért és káromkodásért 124 órányi karcserbüntetést kapott. Uo. 560. 1842. I. 5. Ua. 128. p. Tőkés László VI. éves diáknak visszamenőleg ismertetik addigi viselt dolgait, majd legutóbbi nőügyeit, végül 5 napos, kenyéren és vízen kiállandó fogságra ítélik, melyből egy-két órát azonnal le kell töltenie. Uo. VI. 20–21. 1843. VII. 15. Ua. 232. p. Kis Ignác és Hetesi Sándor veszekedésért és verekedésért egyaránt 72–72 órás börtönbüntetést kap. Uo. 105. 1844. 3. VIII. 12. Ua. 270. p. Lázár Antal, akit lopás közben tetten értek, és az öt helyre tenni igyekvő esküdtet késsel megfenyegette, 72 órás börtönre és az ünnepi követségválasztás névsorában 10 hellyel történő hátrébb tételre ítélték, nevét a fekete táblára ki-függesztették, és szüleit tetteről értesítették. Uo. 108. 1843. XII. 15. Ua. 88. p. Négy diák egy ötödik társukat napokig üldözte, gúnyolta és bántalmazta. 72, 65, 60 és 30 órás fogdabüntetésre ítélik őket azzal a figyelmeztetéssel, hogy egy következő vétkek elkövetését követően a kollégiumból kizárják őket. Uo. 119–120. 1845. I. 4. Ua. 63. p. Egy karácsonyi éjszakai kocsmai verekedésért 72, 60, 56, 48, 30 és 24 órás fogdabüntetésekét szabták ki. Uo. 166. 1846. I. 10. Ua. 35. p. Stettner Tamás 17 órányi mulasztását szüleinek tudtára adják, és mindegyik óráért 6, összesen 102 órányi börtönbüntetést kap. Uo. 226.

többszöri lógás volt, míg Kozma verse azt sejteti, hogy az elítéltek órák helyett színházban voltak.⁴⁶

Mindkét forrásunk úgy mutatja be az egész históriát, mint egy jó mulatságot. „*Itt a karczerrel minden diák vágya, / S az öt jómadár most közirigység tárgya.*” — így Kozma Andor.

Az iskolaszéki jegyzőkönyv Petőfi *több óramulasztásáról* is beszámol, ezek közül egyetlen alkalommal szabnak ki rá fogdabüntetést. Az 1836-os törvénykönyv rendelkezései szerint: aki először mulat leckét (vagyis hiányzik tanítási órától), tanára négy szemközt feddi, aki másodszor, tanára nyilvánosan feddi meg, aki harmadszor, az iskolai széktől kap figyelmeztetést. A negyedszer mulasztót, ha jótéteménnyel él, kétnapi kenyéradagjától fosztják meg, ha nem jótéttel él, kétórai fogsággal sújtják. Az ugyanazon félévben ötször mulasztó már négyórai fogdát kap, ötön felüli mulasztás esetén hatórai fogság és a szülők értesítése következik, a tizedik mulasztás után pedig jön a kollégiumból való kizárás.⁴⁷ 1842 februárjában Petrovics Sándort három társával (köztük Kozma Sándorral, a költő Andor apjával) együtt 4 órányi mulasztása miatt ítélik el,⁴⁸ s miután jótéttel nem élők, a kétórányi fogda a jogos büntetés. A törvénykönyv szerint a fogolytól minden eszközét elkobozzák, a fogdában csendesen kell tartózkodnia, ha mégis lármázna, káromkodna, az utcára kifelé kiáltozna, vagy valamilyen kárt tenne (mondjuk, a falat összefirkálná!), ezekért mindegyikért külön büntetést kap, köteles a kárt megtéríteni, végül azért is megbüntetik, hogy nem megfelelően viselkedett! A fogolyhoz senki se szólhat, senki nem adhat neki semmit, különben azt is megbüntetik, aki ezt tette. Végül szabaddulását követően a diák minden órai fogsága után köteles 1 krajcárt a közkári kasszába befizetni.⁴⁹ És végig mindenütt egyes szám!

Tehát: nem négy társ, hanem három. Nem egész nap, hanem két óra. És alighanem: nem együtt, hanem egymás után. Hisz a kicsi fogdában együtt valószínűleg el se nagyon fértek volna. Az iskolai szék jegyzőkönyvében más esetekben 10–12 nevet is felsorolnak, akik ugyanazért a vétekért ugyanazt a fogda-

---

⁴⁶ ORLAY 1879. II. 345. „*A karczerrel teljes vígasza Sándornak, Egy dutyiban kapnak öten egy napot. A színészek úgyis tova vándorolnak, Már komédját csak a vidám öt csap ott. Sándor volt színész és mestere a tollnak, Rögtönöz és rendez bohó darabot Tragédiájáról az öt jómadárnak, Akik nem leckére, de színházba járnak.*” KOZMA 1927. V. Thália és Minerva. 109.

⁴⁷ 1836. törvénykönyv II/2. rész IV. cikkely 4. §. DREKK O. 890. 18–19.

⁴⁸ 1842. II. 19. Isk. szék jkv. 183. p. Kozma Sándor, Dús József, Petrovics Sándor és Fördős György 4 tanóra mulasztásáért 2 óras fogdabüntetést kapott. DREL I. 7. a. VI. 30. KISS 1992. 33 (46. sz.).

⁴⁹ 1836. törvénykönyv II/2. rész XXXIV. cikkely 92–93. §. DREKK O. 890. 32.

büntetést kapják, nyilván nem egyszerre zárták be őket. Végül: a fogda nem volt egy kellemes időtöltés. Az előbb felsoroltam, mivel járt egy fogdabüntetés. Főleg, ha még azt is hozzávesszük, amit korábban mondtam az egészségtelen fogdai körülményekről.⁵⁰ És még egy: 1844 júniusában, tehát 2 és fél évvel később történt, hogy 4 fogdába zárt deák a börtön falait összefirkálta. Ezért azonnal külön büntetést kaptak.⁵¹ Ezek után valóban elképzelhető, hogy „Az öt jómadár” című komédia színlapja még évekig olvasható volt ugyanannak a karcernak a falán?

Nem állítom, hogy Orlai és Kozma füllentett. A sztorinak megvolt a valóságos alapja. De én is voltam katona. Tudom, hogy egy baráti társaság összejövetelén hogyan tud hőstetté magasztosulni akár egy közösen megélt rettenetes vagy megalázó emlék is. A történész feladata a tények tisztázása, ettől akkor sem tekinthet el, ha néhány jó sztori ennek kárát vallja.

*****

FÜGGELÉK

1839. május 21–22. Veszprém

A nevelés és tanítás tárgyában munkálkodott egyházkerületi választmány által készített oktatási reformtervezet

és

1839. június 24–27. Pápa

Az egyházkerületi közgyűlés határozatában megfogalmazott módosítások

(részlet)

Fő iskolánk állapotját vizsgálgatva meg pendült a' választmány előtt tanuló ifjainknak a' főiskolábani benn lakása és hofszu ruhában járása is. Nincs oka rá a' választmánynak, a' miért ezen intézkedéstől, mellyet hihetőleg erkölcs örízés 's főiskolánknak eleinte csak papi nevelő háznak szánt rendeltetése hozott létre, a' maga korában üdvös hatását meg tagadná, és azt mint illyet tiszteli is. Miu-tán azomban évek haladtával 's minden csak akkori korhoz alkalmazott intéz-

---

⁵⁰ Lásd a 21. sz. jegyzetet!

⁵¹ 1844. VI. 22. Isk. szék jkv. 344. p. DREL I. 7. a. VI. 145.

kedéseknek feltételük eldülte után maguknak is el kell mulni, jónak látja a választmány korunk' elveit követve mind a' ben lakás, mind a' hofszu ruhában járás eltörlését ajánlani. Javasolják ezt mind az erkölcsiség, melly a' több tanulóknak edgyütt lakása, edgyiknek, sokszor a' legártatlanabbnak a' többiek általi elcsábittása miatt veszedelmes próbára van kitéve, mind az egészség, melly a' szabad levegőtől elzárt, füstös, pipás, gőzös, nedves, csinatlan falak közé berekesztett tanulóban olly annyira hibázik, mind a' csinofság, mellynek egy nevelő intézetet különösen bellyegezni kell, mind az ember ismeret, melytől a' Klastromi világban az emberekkeli társalkodástól elszigetelt ifjuság annyira meg van fosztva, mind a' könnyebben tanulhatás, mind különösen az újonnan építendő főiskolának sokkal olcsóbban kerülése, mind végre más miveltebb nemzetek és a' Sáros Pataki főiskola példája, mellyeket magunknak mustrául venni soha nem szégyenelhetünk. A' középkor elavúlt maradványát ezután is jelenkorunkban virágoztatni akarni annyi volna, mint a' haladó fzellemet, melly pedig edgyik fő bélyege protestáns vallásunknak, meg fojtani. Nem férhet meg egy vallását 's vallása szertartásait tisztelő protestáns' kebelébe az is, hogy azon szent ruhát, melly a' papi rendnek edgyik fő éke, minden éretlen, gondolatlan 's azt sokszor a' leg elvetemültebb kihágásokra használó ifju bitorolja. A' mi szent, maradjon örökre szentnek, 's ne tegye nevetségéfé a' szentségtelen tárgy. És ezen okok, ugy gondolja a' választmány, elegendők a' fentebb ajánlott javaslat végbe vitelére.

Jegyzés: A' benn lakásra és hofszu ruha viselésre senki nem kénszerítettik; de a' publicus præceptorok, a' theologus deákok, a' kik belső hivatalra menendők, és a' kik legatióba, kivált nagyobb helyekre mennek, illendő, hogy benn lakjanak, hofszu ruhában járjanak, főképp ha szüléik is azt kívánják. A' Convictus szükséges jótéteménynek tartatván annál jobb, mennél többen részesülnek belőle, alsóbb tanulóknak is szabadságokban áll az azon való éllés. Az uj Collegiumban ha csak husz alkalmas lakó szobák is építettnek.

A' mi a' fő iskolai köztartást illeti: ezt, miután kivált a' közönséges tanitók is ezen élnének, mint jótékony intézkedést a' választmány ezután is erős lábon fentartani óhajtja. Ezen célból keveselvén egy uttal azon tanítás pénzt, mellyet a' jobb módu 's ünnepi követtségekre nem szorult deákok fizetnek, azt ajánlja, hogy az arról hozott mostani törvény további fentartásán kívül azoktól, kik köztartáson nincsenek, tanítás pénz vetefsék 4 pengő forint, minden év vagy

gradus különbség nélkül, mindig esztendő elein befizetendő, a' miből 1 pengő forint a' köz tartásra fordittásék, azon okból, hogy miután a' Senior's Ellenőr nem csak a' köztartáson lévő ifjuságnak, hanem az egész tanuló ifjuságnak föl-vigyázói, ne csak a' köz tartási deákok tartsák azokat, hanem az azzal nem élők is, mit az igazság hoz magával. Azoknak fizetése pedig, kik csak egy évre jönnek főiskolánkba tanulni, 5 pengőre emeltésék. Továbbá az által is akarja a' választmány a' köz tartást jobba tenni, hogy mivel tudja, mennyire segitti azt a' köz tartáson élők többsége, vetésenek oda be clafisták is, ha akadnak, de csak, mivel a' kenyér kevés, kenyér árrát külön fizésenek.

FORRÁS: DREL I. 1. b. ad 46/1839. ehk. kgy. III. e-f. p. 10-11. old.

*****

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
BSz	= Budapesti Szemle
DREK	= Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtára, Pápa
DREKK	= Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára, Pápa
DREL	= Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa
ehk.	= egyházkerület, egyházkerületi
ehm.	= egyházmegye, egyházmegyei
főisk.	= főiskolai
gyúl.	= gyűlés, gyűlések
isk.	= iskolai
jkv.	= jegyzőkönyv, jegyzőkönyve
okt.	= oktatói
sz.	= számú
t.	= tanács
ua.	= ugyanaz
uo.	= uo.

A RÖVIDÍTVE KÖZÖLT IRODALOM JEGYZÉKE

- KIS 1896 = KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531-1895. Pápa, 1896.
- KISS 1992 = Petőfi-adattár III. Petőfi-okmányok, függelék (családi adatok), pótlások az I. és II. kötethez. Szerk. KISS József. Bp., 1992. (Fontes ad historiam literariam Hungariae speciantes, 15.)

- KOZMA 1927 = KOZMA Andor: Petőfi. Költői regény. Bp., 1927.
KÖBLÖS 2004 = KÖBLÖS József: Liber legum coetus Papensis. Újabb kutatások a pápai református kollégium első törvénykönyvével kapcsolatban. = AP 2004/1-2. 39-66.
LAMPÉRTH 1931 = LAMPÉRTH Géza: A pápai református főiskola története. 1531-1931. Pápa, 1931.
ORLAY 1879 = ORLAY Soma: Adatok Petőfi életéhez. I-II. = BSz 1879/37. 1-19. 1879/38. 336-369.
SEBESTYÉN 1908 = SEBESTYÉN Dávid: Tarczy Lajos életrajza. = A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának értesítője az 1907-8. évről. Szerk. Thury Etele, Faragó János. Pápa, 1907. 26-68.
SZABÓ 1987 = SZABÓ György: A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Pápa) kéziratkatalógusa. (1850 előtti kéziratok) Bp., 1987. (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai, 6.)

S U M M A R Y

JÓZSEF KÖBLÖS

The Legislation in the Reformed College of Pápa at the time Petőfi was a student of it

Until 1848, the Reformed College of Pápa had issued four law-books: the first was issued in 1585, the second in 1797, the third in 1817 and the fourth in 1836. The law-book passed in 1836 was in force in the study year of 1841/42 when Sándor Petőfi studied in Pápa. The ornamentally bound book written in Hungarian language had to be signed by the new students showing that they accepted the rules of the school. Petőfi – then by the name of Samu Petrovics – signed the book on the 80th page. The author of the study shows in his lecture that the laws regulated the governmental and student life of the college (dressing code, behaviour, daily routine etc). Visiting restaurants, cafés and theatrical performances was prohibited. The old regulation was always adjusted to the new age requirements or was amplified with new ones. Petőfi who was just discharged from the army had a lot of trouble with these regulations, he was several times absent from school so in February 1842 he was punished for staying at the school detention-room for two hours and he got financial punishment, as well.

